

دگردیسی مفهومی تروریسم از منظر حقوق بین‌الملل

۱۰۱

دو فصلنامه مطالعات
حقوق بشر اسلامی

جعفر حیدرقلی زاده و همکاران
دگردیسی مفهومی تروریسم از منظر حقوق بین‌الملل

جعفر حیدرقلی زاده^{*۱}

جمال بیگی^۲

مسعود مطلبی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مراغه، مراغه، ایران.

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آزاد شهر، آزادشهر، ایران.

چکیده

تروریسم پدیده‌ای جدید و نوظهوری نیست، بلکه یکی از پیچیده‌ترین موضوع‌هایی است که از زمان پیدایش حکومت‌ها به اشکال مختلف در سراسر جهان وجود داشته و قربانیان بسیاری را گرفته است. اما این پدیده در طول تاریخ به مرور زمان متناسب با شرایط نظام بین‌المللی، دگردیسی‌های در شکل و روش‌های اجرایی داشته؛ به طوری که این پدیده مشحون از بدو حیاتش، قبل از جنگ جهانی دوم و تا اوایل قرن بیستم، اکثراً مشتمل بر کشتن مخالفان سیاسی بود، ولی بعد از گذشت زمان از خشونت علنی و خشن با استفاده از سلاح گرم و سرد به سمت انواع بدون صدا و مخفیانه با تأثیر روحی و روانی شدیدتری گرایش پیدا کرد و از اوایل دهه ۹۰ دچار تحول مفهومی شد که از آن به عنوان «دگردیسی مفهومی تروریسم» یاد می‌شود. این دگردیسی بیشتر در اثر جهانی شدن فناوری اطلاعات و ابعاد گسترده استفاده از سیستم‌های مجازی و رایانه‌ها، افزایش مسافت‌های هوایی، اقتصاد جهانی خصوصی، گسترش و ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته بین‌المللی بود. این نوشتار به بررسی چگونگی دگردیسی مفهومی تروریسم در سه بعد دولتی و غیرقابل کنترل بودن تروریسم، سایبری و سازمان‌یافته شدن تروریسم و جهانی شدن تروریسم از منظر حقوق بین‌الملل می‌پردازد و درصدد اثبات این فرضیه می‌باشد که مفهوم متأخر آن درگذر از قرن ۲۰ به قرن ۲۱ دچار دگردیسی شده و از تهدیدی ملی به یک تهدید بین‌المللی و جهانی مبدل گردیده است. روش تحقیق در این نوشتار مبتنی بر مطالعه توصیفی و تحلیل محتوا می‌باشد.

واژگان کلیدی: تروریسم، تروریسم دولتی، تروریسم سازمان‌یافته، تروریسم جهانی، حقوق بین‌الملل.

مقدمه

با توجه به اینکه یکی از اساسی‌ترین موضوع‌های مورد بحث در حقوق بین‌الملل، حفظ صلح و امنیت جهانی است، لذا ممکن است پارادایم‌ها یا مواردی وجود داشته باشد که این موضوع اساسی حقوق بین‌الملل را به مخاطره انداخته و جامعه جهانی را دچار معضل و بحران نماید. یکی از این پارادایم‌ها علاوه بر جنگ و تجاوز، ژنوساید و جنایات علیه بشریت، بحث تروریسم می‌باشد. تروریسم اگرچه پدیده نوپهوری نمی‌باشد، ولی بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به عنوان یکی از موضوع‌های جدی که می‌تواند صلح و امنیت بین‌المللی را به شدت به خطر اندازد، مطرح شده است و خطرناک بودن آن بیشتر ناشی از آن است که امروزه تروریست‌ها برای دستیابی به اهداف خود از علوم و تکنولوژی مدرن روز استفاده می‌نمایند و در نتیجه به موازات پیشرفت علم و تکنولوژی، شیوه‌های عملیات تروریستی نیز پیچیده‌تر می‌شود که این خود مقابله با آن را دشوارتر می‌نماید. (بیگی و خوشیاری حاجی‌بابا، ۱۳۹۰: ۱۶) این اصطلاح که به معنی ایجاد ترس و وحشت می‌باشد، در ادوار مختلف تاریخ برای سرکوب و ترساندن مخالفان مورد استفاده قرار می‌گرفت، اما این پدیده در طول تاریخ به مرور زمان متناسب با شرایط نظام بین‌المللی، دگرذیسی در شکل و روش‌های اجرایی داشته است. تا جایی که از خشونت علنی و خشن با استفاده از سلاح گرم و سرد به سمت انواع بدون صدا و مخفیانه ولی وحشتناک‌تر و با تأثیر روحی و روانی بالاتری گرایش پیدا کرد که نقطه اوج آن از دهه ۸۰ میلادی به بعد است. این پدیده در حال حاضر به شکل گسترده‌تر و خطرناک‌تر، در سطحی بین‌المللی و در اکثر کشورها به شکل‌های گوناگونی ارتکاب می‌یابد که از آن به عنوان «اشکال نوین تروریسم» یاد می‌شود. (حیدرقلی زاده، ۱۳۹۲: ۴۷-۴۶) لذا سؤالی که در این نوشتار مطرح می‌شود، این است که آیا مفهوم تروریسم بعد از دهه‌ی ۸۰ و ۹۰ دچار دگرذیسی شده است یا خیر؟

۱- واژه شناسی تروریسم و پیشینه شکل گیری مفهوم کلاسیک آن

قبل از بررسی دگرذیسی مفهومی تروریسم در قرن حاضر و برای درک بهتر دگرذیسی این پدیده، شکل گیری و تولد و تکامل تروریسم را تا پایان دوره زمانی جنگ سرد به اختصار اشاره می‌کنیم.

۱-۱- مفهوم تروریسم

واژه تروریسم از زبان فرانسوی به زبان فارسی راه یافته و به معنی احساس ترس، ترساندن، خوف و وحشت آمده است که فرهنگ لغات فرهنگستان علوم فرانسه، تروریسم را به نظام یا رژیم وحشت معنا کرده (طیب، ۱۳۸۲: ۲۰) که پس از سقوط ژیروندین‌ها به فاصله تابستان ۱۷۹۳ تا تابستان ۱۷۹۴ که ترس و وحشت سرتاسر فرانسه را در خود فرو برده بود، دوران ترور یا ترس و وحشت در دل دشمنان انقلاب نام گرفت. در سال ۱۷۹۸ لغت نامه آکادمی فرانسه چنین نوشت: مراد از تروریسم، رژیمی است که از سپتامبر ۱۷۹۳ تا ژوئیه ۱۷۹۴ به منظور قلع و قمع دشمنان انقلاب بر فرانسه حاکم بود. دشمنان انقلاب، بعدها علیه انقلابیون به ترور دست یازیدند و اصطلاح «ترور سفید» را به فرهنگ‌نامه افزودند. (شریعت پناهی، ۱۳۸۷: ۱۷۷) در فرهنگ لغات فارسی هم ترور مأخوذ از فرانسه و به معنی قتل سیاسی به وسیله اسلحه، در نوشتگان فارسی متداول شده است. تا زمان معاصر، اهراق به جای ترور بکار رفته و تروریسم اصل حکومت وحشت و فشار اصول حکومتی است که در زبان فارسی این کلمه به اصلی اطلاق می‌گردد که در آن از قتل‌های سیاسی و ترور دفاع گردد. (دهخدا، ۱۳۸۰: ۶۳۶) در اصطلاح سیاسی یا حقوقی، تروریسم عبارت است از کاربرد سیستماتیک ارعاب یا خشونت پیش‌بینی‌ناپذیر بر ضد حکومت‌ها، مردمان یا افراد برای دستیابی به یک هدف سیاسی (جلالی، حیدرقلی زاده، ۱۳۹۶: ۵۰) یا کارهای جنایی ضد کشور به منظور ایجاد هراس در اشخاص یا اصناف و طبقات معین یا همه مردم کشور را گفته می‌شود. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶: ۱۵۰)

۱-۲- پیشینه تاریخی مفهوم تروریسم کلاسیک

تروریسم کلاسیک از حیث مفهومی بعد از جنگ جهانی دوم دچار دگرذیسی شد و به دلایل مختلفی با آغاز دوره جنگ سرد، دگرذیسی ناظر بر تروریسم و مصادیق آن روند رو به رشدی داشته است که به آن‌ها اشاره مختصری خواهیم نمود.

۱-۲-۱- بعد از انقلاب فرانسه تا جنگ سرد

حیات مدرن تروریسم با انقلاب فرانسه پیوند می‌خورد. تا قبل از انقلاب فرانسه، ترور فاقد معنای مشخصی بود و بیشتر روشی برای ترساندن حکومت، حاکمان و ملازمان آن‌ها از سوی بخشی از جامعه و به منظور غارت و تصرف قدرت بود. ترور برای اولین بار عنوان «تاکتیک سیاسی» و یا شاخصه «اعدام» در انقلاب فرانسه بین سال‌های ۱۷۸۹ تا ۱۷۹۹ به کار برده شد. در می ۱۷۹۳ ماکسی میلیان روبسپیر، قدرت را به دست گرفت و با همراهی و همیاری کمیته تروری که خود عضو برجسته آن بود، از ترور به عنوان عامل نجات دموکراسی، حاکمیت مردم و انقلاب از دست دشمنان و پاکسازی انقلاب از لوٹ و جودی حامیان استبداد استفاده کرد. شاخصه ترور مشروع حکومتی، اعدام به وسیله گیوتین بود. این ویژگی منجر شد تا دوره زمامداری روبسپیر (می ۱۷۹۳ تا ژولای ۱۷۹۴) به «حکومت وحشت» معروف و مشهور گردد. در مجمع ملی انقلابیون فرانسه، ترور به عنوان «قانون» به تصویب رسید. در حدود ۳۰۰ هزار نفر در دوره حکومت ترور دستگیر و ۱۷ هزار نفر رسماً محاکمه و اعدام شدند و بسیاری نیز بدون محاکمه در زندان مردند. روبسپیر با صدای بلند می‌گفت: ترور «کیفری سریع، خشن و غیرقابل انعطاف، تجلی فضیلت و نتیجه طبیعی اصول عمومی دموکراسی» است. برای او تاکتیک ترور الگوی «جباریت آزادی علیه استبداد» و دلیل عادلانه بودن اعدام هزاران آدیستوکرات طرفدار حکومت موناشرشی به وسیله گیوتین بود. روبسپیر متهم به تروریسم شد و به همراه نزدیکان خود در ۲۷ و ۲۸ جولای ۱۷۹۴، (۹ و ۱۰ ترمیدور) به تیغ گیوتینی سپرده شد که تا قبل از آن آریستوکرات‌های استبداد طلب به وسیله آن اعدام می‌شدند.

پس از انقلاب فرانسه، تروریسم به تدریج از ابزار مشروع و انحصاری حکومت جدا شد و به لایه‌های اجتماع نقل مکان کرد. آنارشیست‌های قرن نوزدهم روسیه، نقطه اتصال این دگردیسی بود. هم‌زمان با فعالیت‌های آنارشیست‌های روسی، تروریسم به معنای «بیداری روحیه انقلاب در میان توده‌ها» بود و به شورش‌های خشونت‌آمیز اطلاق می‌شد. آنارشیست‌های روسی بدون خجالت و ناراحتی خود را تروریست و تاکتیک خود را صراحتاً تروریسم اعلام می‌کردند. تاکتیکی که با قتل الکساندر دوم، پادشاه روسیه، در سال ۱۸۸۱ به نقطه اوج خود رسید. در اوایل قرن بیستم، تضعیف قدرت امپراطوری‌های عثمانی و اتریش به بالا گرفتن حرارت‌های ناسیونالیستی کمک فراوانی کرد. انقلابیون و جنبش‌های انقلابی ملی‌گرا از تروریسم به عنوان تاکتیکی علیه رهبران دولت‌ها استفاده کرده، آن را علیه حکومت به کار انداخته و دولتمردان را هدف قرار می‌دادند. ترور ولیعهد

اتریش و شروع جنگ جهانی اول را رقم زد. پس از جنگ جهانی اول در دهه ۱۹۳۰ که اصطلاح تروریسم در سطح حقوق بین‌الملل برای اولین بار در کنفرانس بین‌المللی کردن حقوق جزا در بروکسل مطرح شد و باز هم تروریسم به دامان حکومت برگشت و ابزار دولت‌های توتالیتر، دیکتاتور فاشیست برای سرکوب شهروندان ناراضی و شورش‌های ضدحکومتی شد. تروریسم معنا و مفهوم ضمنی استفاده از وحشت و قدرت توسط دولت و اختصاصاً توسط رژیم‌هایی به کار گرفته شد که در آلمان نازی هیتلری و ایتالیای فاشیستی و شوروی استالینیست بر سر کار بودند. (سیروس، ۱۳۸۸: ۴۳-۴۱) اما در سال ۱۹۳۷ قبل از جنگ جهانی دوم، جامعه ملل کنفرانسی را در ورسای فرانسه تشکیل داد تا نظام سیاسی و حقوق بین‌المللی پس از جنگ را تنظیم نماید. این کنفرانس که منجر به تهیه پیش‌نویس دو کنوانسیون شد که دولت‌های شرکت‌کننده ضمن مذاکرات خود توافق کردند که اولاً تروریسم و اعمال تروریستی را که کشتن رؤسای دول و همسران بود، تقبیح و جرم بین‌المللی تلقی نمایند و ثانیاً محاکمه بین‌المللی را برای مجازات مرتکبان اعمال تروریستی تشکیل دهند. (رضایی پیش‌رباط، ۱۳۷۸: ۵۴) پس از جنگ جهانی دوم و شکست دولت‌های توتالیتر آلمان نازی و ایتالیا که از تروریسم به عنوان ابزار حفظ سلطه خود استفاده می‌کردند که اصطلاحاً آن را «تروریسم دولتی» می‌خواندند، دولت‌ها مجدداً موضعی ضد تروریسم اتخاذ کرده و به کانون مبارزه با آن تبدیل شدند. چنان‌چه از دهه ۷۰ اعمال تروریستی افزایش زیادی یافت که از میان بیشترین افزایش مربوط به هواپیماربایی، آدم‌ربایی، گروگان‌گیری و بمب‌گذاری شد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۱۹۴) که از آن به عنوان مصادیق اصلی تروریسم یاد شده است. هواپیماربایی یکی از مصادیق اعمال تروریستی است که اولین بار در سال ۱۹۳۱ در پرو انجام شد، اما به عنوان یکی از مصادیق تروریسم از اواخر دهه ۱۹۶۰ رواج یافت که مهم‌ترین اعمال تروریستی هواپیماربایی مربوط به حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ ایالات متحده آمریکا بود که در آماج هواپیماربایی تغییراتی ایجاد و از آن به عنوان یک سلاح تهاجمی و جنگی استفاده گردید. آدم‌ربایی و گروگان‌گیری هم از دهه ۱۹۲۰ با رشد باندهای تبهکاری در ایالات متحده آمریکا شکل گرفت، اما این نوع اعمال تروریستی هم از دهه ۱۹۶۰ رواج یافت. بمب‌گذاری هم از دهه ۱۹۶۰ رواج یافت که مهم‌ترین آن بمب‌گذاری ساختمان فدرال آمریکا در اوکلاهاما سیتی و هم‌چنین بمب‌گذاری مرکز تجارت جهانی در سال ۱۹۹۳ و ۱۹۹۵ از حیث جلب توجه افکار عمومی یکی از موفق‌ترین موارد معرفی گردید. (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۳۲-۳۱)

از دهه ۸۰ و ۹۰ با نیرومند شدن برداشت‌های بنیادگرایان از ملت‌گرایی، دین و سیاست، موج تازه‌ای از ترور بیشتر کشورهای جهان را در نوردید. این اعمال تروریستی غالباً غیردولتی به نحوی رنگ تروریسم مذهبی پیدا کرده که از نمونه‌های این موج نو می‌توان به ترور انور سادات رئیس‌جمهور سابق مصر به دست خالد اسلامبولی در سال ۱۹۸۱، ترور لیندیرا گاندی نخست‌وزیر اسبق هند در سال ۱۹۸۳، ترور فرزند گاندی نخست‌وزیر بعدی در سال ۱۹۹۰ به دست بنیادگرایان کلاسیک؛ هم‌چنین از ایدئولوژی و تئوری جهاد از دهه ۹۰ به بعد که توسط سازمان تروریستی القاعده بر اهداف غربی بر منافع آمریکا و کشورهای هم‌پیمانانشان استفاده می‌کرد. (طیب، ۱۳۸۲: ۳۹) و یا به تئوری گروه تروریستی داعش به دلیل شکست‌ها پی‌درپی در کشور عراق و سوریه که تغییر ایدئولوژی داده و از بحث خلافت اسلامی به سوی تئوری جهاد تغییر رویکرد داده، اشاره کرد. (پورسعید، ۱۳۹۶: ۱۵)

۱-۲-۲- بعد از جنگ سرد

اگرچه تاریخ بشریت آکنده از اقدامات تروریستی است، اما اواخر قرن ۲۰ و قرن ۲۱ را عصر تروریسم نامیده‌اند. زیرا که تروریسم از حیث گستردگی و دامنه نفوذ با تروریسم ماقبل خود تفاوت‌های اساسی و بنیادین دارد. تروریسم نوین در این عصر جهانی می‌اندیشد و جهانی عمل می‌کند و به صورت یک گفتمان مسلط در سیاست داخلی و خارجی دولت‌ها، گروه ملی، قومی، قبیله‌ای، زبانی و نژادی و هم‌چنین سایر بازیگران بین‌المللی اعم از شرکت‌های تجاری رسمی و یا باندهای قاچاق موادمخدر و حتی زندگی روزمره ما در آمده است. به بیان دقیق‌تر، تروریسم در عصر کنونی به جنگ ترور تبدیل شده است و این جنگ در کل جهان و بدون هیچ‌گونه محدودیت اخلاقی در انتخاب قربانیان هم‌چنان ادامه دارد و به موازات این جریان، غیرنظامیان و تأسیسات زیربنایی غیرنظامی به منابع حیاتی جنگ تبدیل شده است. به عبارت دیگر، این پدیده جهانی نوین بیشتر با ظهور القاعده پدیدار گشت. این نوع تروریسم با استفاده از پیشرفت‌ها و دستاوردهای علمی و تکنولوژی که موجب به هم پیوستگی و یک پارچه شدن جهان در همه زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شده است. به نحوی که جامعه واحد جهانی را ایجاد کرده است و به قول مک لوهان^۲، دهکده جهانی را به وجود آورده است که می‌تواند با بهره‌گیری از شرایط نوینی استفاده و با انجام عملیات مهلک، کل جهان را به یک‌باره تحت تأثیر خود قرار دهد. (ناجی راد، ۱۳۸۵: ۹۳ و ۴۳)

علل و عواملی که باعث گسترش تروریسم در دوران بعد از جنگ سرد شد عبارت‌اند

از:

۱- در درجه اول درگردیسی شبکه‌های بین‌المللی مجرمانه را باید در نظر گرفت؛ مثل شبکه مافیایی.

۲- در دهه‌های اخیر، ایدئولوژی‌های برتری‌جو در سطح بین‌المللی، تروریسم را مورد استفاده قرار داده‌اند. به عبارت دیگر، جابجایی‌های ایدئولوژیک نو به جای ایدئولوژیک قدیمی، با این وجود این پدیده در حال توسعه است و یکی از عوامل آن توسل ایدئولوژی‌های برتری‌جوست که در نقاط مختلف دنیا هستند و از این شیوه استفاده می‌کنند. (آزمایش، ۱۳۸۰: ۱۹۰-۱۸۹)

۳- پیشرفت تکنولوژیکی، رشد ارتباطات گروهی به ویژه تلویزیون، کامپیوتر و ماهواره‌ها که باعث شد که تروریست‌ها از طریق آن اعمال تروریستی خود و هم‌چنین تقاضای خود را به اطلاع همگان برسانند و هم‌چنین از طریق آن تأثیر اعمال تروریستی خود را بر کل جامعه گسترش دهند. (مروی، ۱۳۶۵: ۲۰)

۴- دسترسی به سلاح‌های مخرب بر اثر فروپاشی همسایه شمالی کشور (اتحاد جماهیر شوروی سابق) و استقلال جمهوری‌های جدید از جمله: اوکراین، قزاقستان و غیره که موجب شد اطلاعات علمی مربوط به سلاح‌های پیشرفته پخش شود که یکی از موجباتی است که انجام تروریسم را تسهیل کرد و در نتیجه دامنه تروریسم را گسترش داده است.

۵- سیستم بین‌المللی حاکم بر دنیا که هدف اول آن جلب منفعت است و اینکه این منفعت از چه طریقی و از کجا جلب می‌شود برای آن مهم نیست و اهمیت اسرار بانکی و حساب‌های نمره‌دار از جمله: کشور سوئیس، یکی از علل و عوامل تسهیل کار تروریسم و توسعه فعالیت تروریسم در دهه‌های اخیر بوده است.

۶- قطعاً آثار یک قطبی شدن جهان را در این امر نمی‌توان انکار کرد. ظلم‌هایی که اضعاف مضاعف بعد از تک قطبی شدن جهان، خصوصاً به بعضی از اقوام وارد شده و می‌شود، باعث شده که عکس‌العمل آن‌ها که هیچ وسیله دفاعی از خود ندارند، در قالب عملیات تروریستی واقع بشوند، این عمل موجه است، ولی تعاریف حقوقی که هنوز پا برجاست، آن‌ها را مصداق تروریسم می‌داند. (آزمایش، ۱۳۸۰: ۱۹۰-۱۸۹)

۲- دگر دیسی مفهومی تروریسم مدرن در عصر حاضر

بعد از آشنایی اجمالی با روند شکل‌گیری و دگر دیسی مفهومی کلاسیک تروریسم و علل توسعه مفهومی این پدیده، به ذکر مهم‌ترین مصادیق تروریسم مدرن در عصر حاضر می‌پردازیم.

۱-۲ دولتی و غیر قابل کنترل شدن تروریسم

تروریسم دولتی به عنوان یکی از انواع تروریسم به معنای به کارگیری و حمایت از این پدیده از سوی یک دولت و یا یک نظام سیاسی است. (اچ کاریو، ۱۳۸۷: ۱۳) از منظر تاریخی هم ریشه این اصطلاحیه دو کشور یونان و فرانسه برمی‌گردد که این دولت‌ها جهت استقرار پایه‌های خود و جهت حکومت داری، متوسل به این خشونت می‌شدند. در قرن بیستم هم قبل از جنگ جهانی دوم، استفاده از این روش و شیوه توسط رژیم نازی آلمان و روسیه استالین صورت می‌گرفت تا اینکه به تدریج استفاده از این شیوه توسط دولت‌ها به ویژه پس از تأسیس رژیم صهیونیستی اسرائیل در سال ۱۹۴۸ وارد ادبیات سیاسی و بین‌المللی شد. (رئیس، حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۶۹)

تروریسم دولتی که عبارت از اعمال خشونت برنامه‌ریزی شده و دارای انگیزه سیاسی به وسیله کارگزاران پنهان دولت برضد هدف‌های غیررزمی است (دردریان، ۱۳۸۲: ۹۱) به دو صورت تروریسم دولتی داخلی و تروریسم دولتی بین‌المللی انجام می‌گیرد. در تروریسم دولتی داخلی، دولت از آن دسته از اعمال تروریستی حمایت می‌کند که وصف داخلی دارند؛ یعنی برای مثال علیه اتباع همان دولت در سرزمین همان دولت و به واسطه اتباع خود یا در همان محدوده آن کشور علیه یک گروه یا قوم صورت می‌گیرد. البته اکثراً اعمالی که تحت عنوان تروریسم دولتی طرح می‌شوند به خودی خود در چارچوب سایر جنایات برای مثال جنایات علیه بشریت و ژنوساید قرار می‌گیرند که این نوع تروریسم مورد حمایت مستقیم دولت یا نظام سیاسی است.

در مقابل تروریسم دولتی داخلی، تروریسم دولتی بین‌المللی قرار می‌گیرد. در این حالت، دولت به حمایت از آن نوع اقدامات مبادرت می‌ورزد که وصف تروریسم بین‌المللی را دارند و اکثراً در ادبیات سیاسی و ژورنالیستی اصطلاح تروریسم دولتی در مورد همین اقدامات به کار می‌رود. یعنی حمایت از اقدامات تروریستی بین‌المللی که این‌گونه اعمال به طور غیرمستقیم توسط دولت حمایت می‌شود که در صورت قابل انتساب بودن به آن دولت موجب مسئولیت بین‌المللی می‌گردد. (مقدسی‌فر، ۱۳۸۸: ۳۳)

۲-۱-۱- تروریسم دولتی داخلی

تروریسم دولتی داخلی که به صورت مستقیم توسط عاملان دولتی انجام می‌گیرد، موفقیت‌آمیزترین و کشنده‌ترین تروریسم به شمار می‌رود. (جلالی، ۱۳۸۴: ۵۳) در این روش دولت از طریق اعمال سیاست‌های حکومتی و با هدف ایجاد رعب و وحشت در میان شهروندان به رهبری و هدایت این نوع تروریسم می‌پردازد که شهروندان مجبور به اطاعت و فرمانبرداری از خواسته‌های دولت شود. اگر دولتی برای تسلط بر اوضاع داخلی به طور مخفیانه و خارج از مقررات داخلی و قانون اساسی به سرکوب گروه‌ها یا مردم آن کشور یا یک کشور دیگر و یا به دستگیری سردمداران یا اعضای یک نهضت آزادی بخش احیاناً به قتل بدون محاکمه آنان اقدام نماید، مرتکب اعمال تروریستی دولتی شده است. (کشور، ۱۳۸۴: ۳۷)

به عنوان نمونه به اعمال تروریستی دولتی و گروه‌های تروریستی ارمنی و رژیم غاصب صهیونیستی اسرائیل و حمایت از گروه تروریستی مجاهدین خلق می‌توان اشاره کرد:

گروه‌های تروریستی ارمنستان در اواسط دهه ۱۹۷۰ تجلی یافت. این گروه‌ها پس از هر حمله، مقاله‌های متعددی را در مطبوعات ارمنستان به چاپ می‌رساندند تا خود را به عنوان جنبش ضد ترک به تصویر بکشاند، این گروه‌های تروریستی حدود ۲۰۰ حمله را در ۲۳۰ کشور از ۴ قاره صورت دادند که به صورت مستقیم توسط دولت ارمنستان حمایت می‌شدند. این سازمان تروریستی بعدها هم به خصوص پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق بعد دهه ۱۹۹۰ و هم‌چنین در جنگ آذربایجان و ارمنستان، با همکاری دولت ارمنستان مرتکب اعمال تروریستی دولتی از جمله جنایات وحشتناک قره باغ شدند. (پی‌هایلند، ۱۳۸۳: ۳۱۹) بعد از تشکیل رژیم صهیونیستی در سپتامبر ۱۹۵۱، بن‌گوریون دستور تشکیل مؤسسه مرکزی اطلاعات و مأموریت‌های ویژه را صادر کرد که بعدها به موساد معروف شد. در اواخر دهه ۱۹۸۰ نیز جامعه اطلاعاتی اسرائیل از همان سازمان‌های اوایل دهه ۱۹۶۰ یعنی موساد، امان، واحد اطلاعاتی نیروی دریایی، هوایی، مرکز تحقیقات و برنامه‌ریزی سیاسی وزارت امور خارجه و شین‌بت تشکیل شد. این سازمان اطلاعاتی مأموریت‌ها و وظایف خاصی را بر عهده داشتند و به جمع‌آوری اطلاعات مربوط به امور نظامی، ترور افراد و شخصیت‌ها می‌پرداختند. (سیروس، ۱۳۸۸: ۲۶-۲۵) از جمله: می‌توان واقعه تروریستی صبرا و شتیلا اشاره کرد که به عنوان یکی از بزرگترین اقدامات تروریستی دولتی و کشتار دسته جمعی در سال ۱۹۸۲ حایز اهمیت است. این قتل عام که منجر به کشته شدن ۴ هزار انسان بی‌گناه فلسطینی شد، به نحوی

ددمنشانه و وقیح بود که دیگر هیچ دولت غربی نمی توانست آن را با عناوین دفاع مشروع یا اقدام دیگر توجیه کند و از سوی نقش مستقیم رژیم صهیونیستی و کشتار آوارگان فلسطینی در اردوگاهی در جنوب لبنان در آن دیده می شد که تمام دولت های غربی به حمایت از این رژیم پرداخته بودند. با این حال اگرچه قطعنامه ها و کمیسیون های تحقیقی در این زمینه تشکیل شد، اما هیچ گاه قاتلان آن معرفی و به سزای اعمال خویش نرسیدند. (افخم، ۱۳۸۸: ۲۹-۳۰) به طور مکرر، تا به این حال با حمایت های مستقیم و بی دریغ دولت ایالات متحده امریکا به این اعمال تروریستی دولتی ادامه داد؛ به طوری که این کشور طی ده ها سال با اسرائیلی ها در قتل عام مردم فلسطین همکاری و حداقل طی بیش از نیم قرن بدون قید و شرط از رژیم اسرائیل در اجرای سیاست های خارجی خود، در منطقه خاورمیانه حمایت دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی نموده است (علیزاده طباطبایی، ۱۳۸۸: ۲) و در همه نهادهای جهانی تجاوز به سرزمین های فلسطینی، کشتار، آوارگی و گرسنگی فلسطینیان را نادیده گرفتند. (الخنساء، ۱۳۹۰: ۳۲) به عنوان مثال، نمونه های آن را در سال های اخیر (۲۰۱۱-۲۰۱۰) که با کمک سازمان تروریستی مجاهدین خلق و با همکاری سرویس اطلاعاتی سیا و موساد به ترور دانشمندان هسته ای جمهوری اسلامی ایران انجامید، می توان اشاره کرد. ناگفته نماند، سازمان مجاهدین خلق بعد از صدور حکمی به نفع خود توسط کمیسیون تجدید نظر سازمان های ممنوع شده در ۳۰ نوامبر ۲۰۰۷ و در ۲۴ ژوئن ۲۰۰۸ مشروعیت پیدا کرد. در ۲۶ ژانویه ۲۰۰۹، شورای وزیران اروپا نیز توافق کرد تا سازمان مجاهدین خلق را از فهرست سازمان های تروریستی اتحادیه اروپا حذف نمایند، هم چنین اخیراً در اواخر سال ۲۰۱۱ دولت آمریکا سازمان مجاهدین خلق را از شمار سازمان های تروریستی خارج کرد. (شجره، ۱۳۹۰: ۲۵۰)

۲-۱-۲- تروریسم دولتی بین المللی

بزرگترین خطری که امروزه جهان با آن مواجه است، خطر ناشی از گروه های تروریستی به ویژه گروه هایی است که تحت حمایت دولت ها می باشند. (درشاوتیز، ۱۳۸۳: ۳۴۸) در این چارچوب از تروریسم که مورد حمایت غیرمستقیم دولت می باشد، دولت ها برای تحقق آن دسته از اهداف سیاست خارجی که از دیگر راه های سیاسی یا نظامی قابل حصول نیست و هم چنین برای به دست آوردن یا تقویت پایگاه قدرت و نفوذ خود در میان جنبش های ایدئولوژیک و فرونشاندن مخالفان داخلی خود و حذف آنان از این شیوه و اقدامات تروریستی استفاده می کنند. به عبارت دیگر، انکار مسئولیت ناشی از این قبیل از اقدامات تروریستی که مورد حمایت غیرمستقیم دولت است، برای دولت ها

آسان و ردیابی اقدامات آنها اغلب دشوار و در عین حال مخفیانه که برای دستیابی به اهداف مورد نظر خود احزاب و گروه‌ها را برای انجام فعالیت‌های تروریستی حمایت و تأمین مالی می‌کنند. (رئیس، حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۷۱) تا جایی که این اعمال تروریستی مورد حمایت مستقیم و غیرمستقیم دولت، مغایر با بند یک ردیف a و b قطعنامه شماره ۲۰۰۱، ۱۳۷۳، ۳ تلقی شده و جرم قلمداد می‌شود. (طیبی فر، ۱۳۸۴: ۲۶۷) حال برای وضوح این مفهوم مدرن تروریسم، در ادامه به چند مورد اشاره می‌شود:

دولت ایالات متحده آمریکا در اجرای سیاست خود بعد از سرنگونی دولت مصدق در ایران در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، در امور داخلی دولت گواتمالا در سال ۱۹۵۴ مداخله کرد و دولت چاکوب آرنبز^۴ که به شیوهی دموکراتیک و مردمی انتخاب شده بود با حمایت مالی از شورشیان آن دولت را سرنگون ساخت. همین اقدامات را در سال ۱۹۵۹ علیه کوبا و در سال ۱۹۷۳ علیه شیلی صورت داد. (لیمن و گری، ۱۳۸۲: ۲۰۳) و در سال ۱۹۸۴ ارتش السالوادور را به لحاظ مالی و نظامی جهت سرکوب مردم آن کشور توسط نظامیان دولت، حمایت و تأمین مالی کرد (Nelson, 1997: 7) در سال ۱۹۸۴ این کشور با استخدام آموزش و تسلیح، تأمین مالی، تجهیز، تشویق، حمایت، کمک و هدایت عملیات نظامی و شبه‌نظامی علیه نیکاراگوئه و قتل، زخمی کردن و آدم‌ربایی غیرنظامیان نیکاراگوئه کرد که در واقع ایالات متحده آمریکا تنها دولتی بود که تا آن زمان در دیوان بین‌المللی دادگستری^۵ به دلیل حمایت غیرمستقیم از تروریسم دولتی (Casses, 2001) که به نوعی بر خلاف موازین حقوق بین‌المللی بوده، طبق مواد ۲ و ۶ راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت متن شرح مواد کمیسیون حقوق بین‌الملل (۲۰۰۱) آن کشور را در پی داشته و در دیوان محکوم شد. (رضایی پیش‌رباط و همکاران، ۱۳۹۱: ۳) بالاخره دولت ایالات متحده آمریکا در دهه ۸۰ و اواسط دهه ۹۰ هم با کمک‌های مالی و نظامی به مجاهدین افغانی، آنها را جهت مقابله و نفوذ روسیه و کمونیسم در اجرای سیاست خارجی خود در منطقه خاورمیانه تجهیز و حمایت کرد تا اقدامات تروریستی خود را علیه این کشور در خاک افغانستان ادامه دهند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۶: ۲۵۷۹) ناگفته نماند که کشورهای غربی و در رأس آن ایالات متحده آمریکا و کشورهایی چون آلمان، انگلستان و فرانسه تروریسم تحت حمایت حکومت‌ها را اغلب برای نشان دادن توصیف سیاست‌های مشخص و تأمین مالی گروه‌های تروریستی توسط کشورهای عربی و اسلامی به کار می‌گیرند و کشورهایی چون ایران، سوریه، لبنان و را دولت‌های حامی تروریسم دولتی و بین‌المللی می‌دانند. (آشوری، ۱۳۸۷: ۶۹) در ۲۱ دسامبر ۱۹۸۸ هواپیمای بوئینگ ۷۴۷ هواپیمایی پان‌آمریکن

که در ارتفاع ۳۱ هزار پایی و بر فراز شهر کوچک لاکربی در اسکاتلند انگلستان در حال پرواز بود، منفجر شد. در حادثه انفجار این هواپیما که از هتیرو لندن به مقصد فرودگاه جان اف کندی نیویورک در حال حرکت بود، ۲۴۴ مسافر، ۱۶ خدمه و ۱۱ نفر از اهالی شهر لاکربی جان خود را از دست دادند که مقامات دادستانی آمریکا و اسکاتلند به طور هم‌زمان علیه دو لیبیایی به اسامی عبدالباسط المقراهی و الامین فهیما اعلام جرم کردند که سازمان اطلاعاتی دولت لیبی به دست داشتن در توطئه و بمب‌گذاری در هواپیما متهم شدند که در نهایت دولت لیبی مسئولیت آن حوادث را برای گریز از تحریم‌های شورای امنیت و کشورهای آمریکایی و اروپایی پذیرفت و در دیوان بین‌المللی دادگستری محکوم شد. (موثقی، ۱۳۸۴: ۱۹۷)

بعد از خروج دولت روسیه از افغانستان، این گروهک در سال ۱۹۹۶ تقریباً نیمی از خاک افغانستان را به تسلط خود درآورد و از طرف دولت‌هایی چون پاکستان، عربستان سعودی و امارات متحده عربی به رسمیت شناخته شد. دولت آمریکا با همکاری و کمک‌های مالی از بن‌لادن تروریست سعودی نفرات و اعضای شبکه جهانی القاعده را در اردوگاه‌های مورد نظر خودشان آموزش می‌دادند که این امر منجر به تجهیز کردن شبکه جهانی القاعده و بعداً منجر به حمله این سازمان تروریستی سازمان‌یافته به برج‌های دوقلوی سازمان تجارت جهانی و ساختمان پنتاگون و کشته شدن ۳۰۰۰ نفر در حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در ایالات متحده آمریکا شد. (رئیس، حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۷۳-۷۲)

هم‌چنین از آنجایی که دولت سوریه به علت پایداری در آزادسازی سرزمین‌های اشغالی، همکاری اصولی با دولت جمهوری اسلامی ایران (رجبی، ۱۳۹۱: ۱۴۹) و ملزم بودن به حمایت از حاکمیت و استقلال خود حلقه راهبردی مقاومت محسوب می‌شد (چاندار مظفر، ۱۳۹۰: ۴۹)، لذا از طرف دولت آمریکا و رژیم غاصب صهیونیستی در اوان جنگ علیه تروریسم، به خصوص از سال ۲۰۱۱ به بعد توسط کشورهای دیگر از جمله: ترکیه، عربستان، قطر و گروه سعد حریری در لبنان به شیوه‌های گوناگون تحت فشار شدیدی قرار گرفت؛ به طوری که توسط این دو دولت (آمریکا و رژیم غاصب صهیونیستی) و کشورهای فوق‌الذکر جهت ترور دانشمندان، نخبگان، کشتار مردم عادی و غیرنظامیان از گروهک‌های تروریستی سوری مخالف با دولت بشار اسد از سال ۲۰۱۱ به بعد، حمایت‌های مالی و تسلیحاتی کرد و با به رسمیت شناختن آن‌ها و سکوت در برابر جنایت جنگی، جنایت علیه بشریت و استفاده از سلاح‌های ممنوعه شیمیایی توسط این گروهک تروریستی (داعش، جبهه النصره و سایرهای گروه‌های تروریستی) برای به

انزوا کشیدن و فروپاشی دولت سوریه و رسیدن به اهداف استراتژی و سیاست‌های خود (تأمین امنیت اسرائیل و منافع استراتژیک) در منطقه خاورمیانه، پشتیبانی نمود. (رئییسی، حیدرقلی زاده، ۱۳۹۶: ۷۴)

۲-۲- سایبری شدن تروریسم

امروزه نیز با توجه به عمق و شدت وابستگی جوامع پیشرفته در همه امور خود، از دفاع گرفته تا امور انتظامی، بانکداری، تجارت، حمل و نقل، فعالیت علمی و بخش بزرگی از معاملات بخش دولتی و بخش خصوصی به ذخیره‌سازی، بازیابی، تحلیل، انتقال اطلاعات، اصطلاح تروریسم اطلاعاتی یا فضای سایبر و مجازی به کار می‌برند. (طیب، ۱۳۸۰: ۶۴) در واقع جامعه با اجتماع در مقابل این نوع تروریسم آسیب‌پذیر گشته است. به عبارت دیگر، در این نوع تروریسم قدرت مخرب فرد تروریست و خود تروریسم به عنوان یک تاکتیک بی‌نهایت افزایش یافته و حتی از سلاح‌های میکروبی و شیمیایی هم بیشتر شده است. تروریست‌های قبلی می‌توانستند پادشاهان یا مقامات عالی‌رتبه را به قتل برسانند، اما پس از آن همیشه مشتاق می‌بودند که برای به دست گرفتن قدرت مقام‌های به قتل رسیده به سرعت پا پیش گذارند، ولی جوامع پیشرفته امروزی به ذخیره‌سازی، بازیابی، تحلیل و استقلال الکترونیکی اطلاعات وابسته‌اند. باید توجه داشته باشیم که امور دفاعی، انتظامی، بانکداری، بازرگانی، حمل و نقل، فعالیت‌های علمی و در صد وسیعی از معاملات بخش‌های دولتی و خصوصی از طریق شبکه را در معرفی خرابکاری اشخاص قرار دهد که به صورت غیرمجاز وارد شبکه می‌شوند و می‌توانند انجام امور یک کشور را مختل سازند. از همین روست که بحث درباره تروریسم اطلاعاتی و جنگ سایبرنتیکی در فضای مجازی و سایبری هر روز رو به گسترش و پیشرفت است. (لیمن، گری، ۱۳۸۲: ۲۰۸-۲۰۷) در قرن حاضر هم تروریست‌ها و تبهکاران به تدریج به سایبر تروریسم راه یافته‌اند. این شیوه از تروریسم به دلیل اینکه کم هزینه و غیر قابل شناسایی است جایگزین حمایت‌های دولتی گردیده است. (Stark, 1999: 9) به همین دلیل در مقایسه با هزینه‌هایی که تروریست‌های مدرن برای تهیه سلاح، مسافرت‌های بین‌المللی و امکانات آموزشی متحمل می‌شوند، تروریسم مبتنی بر فناوری اطلاعات و سایبری نسبتاً ارزان‌تر و کم‌زمان‌بر است. در تحلیل نهایی می‌توان گفت حمایت دولتی که زمانی یک از مؤلفه‌های اصلی تروریسم بود، ممکن است از این پس برای تروریست‌ها چندان حیاتی نباشد. زیرا فناوری اطلاعات و فضای سایبر با فراهم آوردن ظرفیت‌های جدید و مؤثرتر برای تروریست‌ها و هم‌چنین آزادی عمل آن‌ها برای انجام حملات سازمان‌یافته تروریستی و

خاص در عمل بسیاری از مزایای حمایت دولتی را منسوخ کرده و خود را جایگزین این نوع تروریسم ساخته است. (Soohoo, 1997: 138)

۲-۳- سازمان یافته شدن تروریسم

امروزه دیگر تروریسم انفرادی تبدیل به جرم سازمان یافته و جرم جمعی شده، یعنی مصادیق تروریسم به صورت جرم انفرادی روز به روز کمتر می شود و مواردی از تروریسم، سازمان یافته تر و سازمان داده شده تر می شود. (آزمایش، ۱۳۸۰: ۱۸۶) روز به روز به دلیل پیشرفت تکنولوژی به خصوص جهانی شدن فناوری ارتباطات و اطلاعات، تروریسم دگردیسی زیادی نسبت به گذشته خود پذیرفته است که در مجموع تغییرات سازمانی و شبکه‌ای و هم‌چنین سازمان یافته تر و به استقلال مالی و خودکفایی رسیده است. (یزدانی، ۱۳۸۶: ۸۵۹) این گروه‌های تروریستی سازمان یافته، قادر شده‌اند به پیچیده‌ترین سلاح‌های پیشرفته و کشتار جمعی و شبکه اینترنتی دست یابند، همین امر آن‌ها را قادر ساخته است که کل جهان را به طور یک‌پارچه تحت تأثیر عملیات تروریستی خود قرار دهند. (ناجی‌راد، ۱۳۸۵: ۹۳) تا جایی که ایزابل دایوستین در توضیح تروریسم امروزی، عنوان می‌کند که مرتکبان عملیات تروریستی سازمان‌دهی و سازمان یافته تر و طبیعت فراملی و جهانی دارند. (پورسعید، ۱۳۸۵: ۱۵۳) به صورت برنامه‌ریزی شده برای تحصیل منفعت یا قدرت است؛ در صورتی که بیش از دو شریک، در مدت زمان طولانی یا نامحدود نقشی از طریق تجارت یا ساختارهای شبه تجارتي یا استفاده از خشونت یا دیگر وسایل تهدید یا از طریق نفوذ و سیاست یا رسانه‌ها یا اداره امور عمومی، سیستم قضایی یا اقتصاد ایفا نموده و برای تحصیل قدرت مرتکب جرم شده و همکاری نمایند، در این صورت از شمول جنایات سازمان یافته خارج می‌شود و در قالب و چارچوب تروریسم قابل تأمل و بحث است که از آن به عنوان «تروریسم سازمان یافته» یاد می‌شود (سلیمی، ۱۳۸۲: ۱۷۵) که عبارت است از اعمال ترور به صورت منظم و سازمان یافته یا خشونت و کشتار بی حساب یا خشونت سازمان یافته علیه انسان‌ها و نهادهای اجتماعی به منظور تغییر نظم حاکم است. اهداف این گروه از تروریست‌های سازمان یافته کور و بی‌هدف نیست، بلکه سازمان یافته و معمولاً به صورت برنامه‌ریزی شده و هدفمند است. (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۲: ۳۴۰) آن‌ها از طریق تطهیر پول با استفاده از پوشش‌های تجاری مشروع از طریق بانک‌ها و مؤسسات تجاری و هم‌چنین قاچاق مواد مخدر و غیره که مصداق بارز جنایات سازمان یافته است، تروریست‌های سازمان یافته را از نظر جنبه مادی و مالی تأمین می‌کند. (حکیمی‌ها، ۱۳۸۴: ۵۲) از جمله می‌توان به شبکه سازمان یافته جهانی القاعده اشاره نمود

که از طریق فعالیت تجاری از جمله کارخانه مواد مخدر در تأمین بودجه مالی این شبکه که در بیش از ۶۰ کشور جهان فعالیت می‌کنند و یا به گروه تروریستی راه درخشان پرو اشاره نمود که حدود ۴ یا ۵ هزار عضو دارد و به منظور تأمین بودجه لازم برای حمایت از برنامه سیاسی ملی خود، سال‌هاست مزارع تولید کوکائین را کنترل کرده است که دولت پرو آن‌ها را تروریسم مواد مخدری^۷ نامیده است. (طیب، ۱۳۸۲: ۲۱۰-۸۶)

۲-۴- جهانی شدن تروریسم

از دهه ۱۹۹۰ به بعد، تروریسم از عمق بیشتری برخوردار شده و آرایش گسترده ابزارهای ارتباطی و گسترش فناوری و تکنولوژی به ویژه در امر اطلاعات، آن را پدیده‌ای جهانی ساخته است. (هافمن، ۱۳۹۰) که در گذار به قرن ۲۱ تهدیدی جدی علیه نظم امنیت جهانی مبدل شده و از تروریسم ملی به تروریسم بین‌المللی، فراملی و جهانی تغییر شکل داده است. (حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۲: ۴۶) تروریسم جهانی که در واقع می‌توان آن را محصول جهانی شدن دانست (هابرماس و وریدای، ۱۳۹۰) عبارت است از اقداماتی که در یک زمان واحد، دو سه هدف متفاوت از یکدیگر را در یک یا چند کشور مورد هدف قرار می‌دهد یا به عبارت دیگر، استفاده از خشونت بیش از حد و بمب‌گذاری وسیع و یا تلاش برای ایجاد ترس و وحشت در یک جامعه با هدف قراردادن غیرنظامیان و مردم عادی از ملیت‌های مختلفی با آثار روحی و روانی بیش از حد (سیمبر، ۱۳۸۸: ۹۲-۹۰) چنان‌که دیوید رابرت^۸ محقق برجسته انگلیسی و متخصص تاریخ تروریسم و هم‌چنین والتر لگوار^۹ در کتاب تاریخ تروریسم، با بررسی تاریخی این پدیده، تروریسم نوین یا جهانی را چهارمین موج از امواج تروریستی می‌داند که تجلی‌گاه آن از قرن ۲۱ به خصوص حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ می‌باشد. (لگوار، ۱۳۸۳: ۲۴۹) والتر لگوار در تعریف، آن را تروریسمی با پسوند پست مدرن می‌نامد و دلیل آن را فروپاشی نظام دو قطبی که به آن چهره دو پهلو داده است و دیگری موج احیای دین می‌باشد، زیرا مذاهب در طول تاریخ همواره توجیه‌گر مخوف‌ترین تروریست بوده است. (ناجی‌راد، ۱۳۸۵: ۹۲-۹۳) که از رویداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ متداول و به نقطه اوج خود رسیده که آسیب روحی عمیق بر آگاه و ناخودآگاه وارد کرد. (هابرماس و وریدای، ۱۳۹۰) بزرگی و شدت این حادثه به حدی مخوف بود که احساسات جامعه جهانی را در طیف وسیعی جریحه دار کرد (www.un.irj,2002) که بودریار^{۱۰} از آن به عنوان خشونت سیاره‌ای نام برد. (یزدانی، ۱۳۸۶: ۸۵۹) این حادثه تروریستی هولناک با برخورد هواپیما به برج‌های دوقلو و ساختمان پنتاگون اتفاق افتاد که تا آن زمان در نوع خود بی‌سابقه بود و دهشت ژرفی را به وجود آورد که

دیگر برای سال‌ها، شاید هم ده‌ها سال، تمامی وجود فکر ما را مشغول خواهد کرد. این حادثه تروریستی که در آن واحد دو سه مکان را مورد هدف قرار داده، خسارت‌های زیادی را به بار آورد. (پوراسماعیل، ۱۳۹۰: ۵۶-۵۵) به طوری که رقم تلفات این حادثه را ۲۷۰۰ و برخی‌ها رقم تخمینی آن را ۷ هزار نفر تخمین زده‌اند که در نوع خود حادثه هولناک می‌باشد، هر چند در یک کشور اتفاق افتاده، ولی می‌تواند مصداق بارز تروریسم جهانی باشد (سیمبر، ۱۳۸۸: ۷۶) و ممکن است در هر جا و مکان بروز کند که از آن به عنوان تروریسم جهانی یاد می‌شود. (سی پلیتر، ۱۳۸۳: ۳۰۹)

جهانی شدن تروریسم، تغییراتی در ویژگی تروریسم و اهداف و انگیزه آن صورت داده که نسبت به تروریسم ما قبل خود، به خصوص ۱۹۹۰ به قبل متفاوت‌تر است، به طوری که پس از جنگ سرد تروریسم بسیار سازمان‌یافته‌تر در گروه‌ها و سازمان‌های غیردولتی متمرکز شد که نسبت به تروریسم کلاسیک و سنتی نامتمرکز است (نژندی منش، مطلبی و حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۵۰) که علاوه بر افغانستان در ۵۰ کشور جهان از اریتره گرفته تا فیلیپین در جنوب شرق آسیا با ملیت‌های مختلف گسترش یافت. (دادفر، ۱۳۸۴: ۷۴) این نوع تروریسم متضمن خشونت بسیار با عملیات وسیع و مخرب و حمله پیش‌بینی نشدنی علیه افراد، گروه‌ها و ملت‌ها صورت می‌گیرد. (شریفیان، ۱۳۸۵: ۱۳) چنان‌که ایزابل دایوستین^{۱۱} در توضیح تروریسم جهانی عنوان می‌کند: اولاً مرتکبان عملیات تروریستی سازمان‌دهی شده و طبیعت فراملی دارد؛ ثانیاً به نوعی مبتنی بر افراط‌گرایی مذهبی که مشخصه آن تروریسم انتحاری است (پورسعید، ۱۳۸۸: ۱۵۳) این نوع تروریسم نسبت به تروریسم سنتی منفعت‌محور و باج‌گیر نیست و بر استراتژی تک‌پایگی تأکید می‌کند و از قابلیت نفوذپذیری کمتری برخوردار بوده و به دنبال مشروعیت نیست و لذا مشکل بتوان آن را از گونه‌های پیشین متلاشی کرد. مهم‌ترین ویژگی آن مرتبط ساختن خشونت با رسانه‌ها و انتشار خبر آن است. به عبارت دیگر، مخاطب تروریسم امروزی جهانی است و رویداد تروریستی آن قدر گسترده و مخرب است که در صدر همه اخبار و شبکه‌های خبری جهان قرار می‌گیرد. (پورسعید، ۱۳۸۵: ۸۳۳-۸۳۱) هم‌چنین در مقایسه و تطبیق این نوع تروریسم با تروریسم سنتی، اهداف تروریستی هم متحول گشته و به سمت ترور کور و با حداکثر قربانیان در سطح فراملی و بین‌المللی میل نموده است. (یزدانی، ۱۳۸۶: ۸۲۵) با دسترسی به سلاح‌های کشتار دسته‌جمعی که هدفشان حمله به بیشترین مردم و بر جای گذاشتن بیشترین ویرانی می‌باشد، قربانیان خود را به دقت انتخاب و دست‌چین نمی‌کنند، بلکه آن‌ها به صورت فله‌ای و غیرتبعیض‌آمیز برمی‌گزینند (مطلبی، موسوی

و سالاری، ۱۳۹۶: ۱۹) تا کمترین امکان فرار را برای قربانیان به وجود آورند. از جمله حمله به مکان‌های مذهبی و دولتی^{۱۱}، مکان‌های عمومی و استادیوم‌ها^{۱۲}، کارخانه‌ها و پالایشگاه‌های گازی و نفتی^{۱۴} که مناسب‌ترین اهداف تروریسم جهانی به شمار می‌رود. مارک جئورگنز^{۱۵}، اهداف تروریسم جهانی را شامل کشتن یا برنامه‌ریزی برای کشتن دیگران معرفی کرده که خارج از مرزهای جنگی اجرا می‌شود. (ناجی‌راد، ۱۳۸۵: ۹۲) شاید مهم‌ترین اهداف تروریسم جهانی را که باعث بروز آشفتگی عمومی و تلفات زیاد می‌شود در تروریسم هسته‌ای خلاصه کرد. (نژندی‌منش، مطلبی و حیدرقلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۱۵۱) هم‌چنین علاوه بر تحول در ویژگی و اهداف تروریسم جهانی، انگیزه آن نیز به نوعی دچار تغییر و دگردیسی شده است؛ چنان‌که انگیزه‌های این گروه تروریستی بنیادگرای مذهبی و یا گروه القاعده به خصوص در حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ تغییر یافته که نوام چامسکی^{۱۶} آن را یک نوع احساس فناتیک جنایتکارانه معرفی می‌کند. (Chomsky, 2001: 48-49) که در نوع خود یک نوع جنگ کلاسیک تروریستی به شمار می‌رود. (سلامتی، ۱۳۸۷: ۵۳)

نتیجه‌گیری

تروریسم پدیده‌ای است که در طول ادوار مختلف تاریخی شکل گرفته و با دگرذیسی در مفهوم و اشکال اجرایی خود قربانیان زیادی را هم گرفته است. این پدیده به مفهوم کلاسیک از دوران انقلاب کبیر فرانسه آغاز شده که در طول قرن ۲۰ قبل از وقوع جنگ جهانی اول، به همان منوال بوده که جامعه ملل سابق نیز تعریفی را در سال ۱۹۳۷ از تروریسم ارائه داده که به دلیل وقوع جنگ جهانی اول نافرجام ماند. این پدیده بعد از جنگ جهانی دوم و در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ از نظر شکل به اشکال نوین تروریسم متحول شد. چنان‌چه این دگرذیسی در بعد مفهوم و ماهیت نیز در زمینه غیرقابل کنترل بودن و مجازی شدن تروریسم، سازمان یافته‌تر و شبکه‌ای شدن تروریسم و تبدیل شدن تروریسم به تروریسم جهانی و همچنین عکس‌العمل جهانی در مقابل این پدیده صورت گرفت که مفهوم تروریسم را نسبت به مفهوم کلاسیک دچار تغییر و دگرذیسی نمود. درست هم‌زمان با این تغییر و دگرذیسی در سال ۱۹۹۰ که از آن به عنوان دوران شکوفایی تروریسم یاد می‌شود که دلایلی مثل گسترش اطلاعات و ارتباطات، جهانی شدن فناوری، فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق، دسترسی تروریست‌ها به سلاح‌های کشتار جمعی و مخرب، تک قطبی شدن جهان، ظهور ایدئولوژی برتری جویانه ابرقدرت جدید ایالات متحده آمریکا و اجرای سیاست‌های منفعت‌جویانه و منفعت‌محور آمریکا در نقاط مختلف جهان از آن یک پدیده جهانی که جهانی شدن تروریسم یاد می‌شود، ساخت. به طوری که تروریسم را از تهدیدی ملی به یک تهدید بین‌المللی و جهانی مبدل کرد تا دیگر در مرزهای ملی یا منطقه‌ای محصور نماند. این عوامل همگی دست به دست هم داد و منجر به بروز حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در چند نقطه به طور هم‌زمان در ایالات متحده آمریکا شد. این حادثه نه تنها اثرهای دهشتناکی در سطح سیاسی و روان‌شناختی و انسانی بر جای نهاد، بلکه برای حقوق بین‌الملل نیز پیامدهای تکان‌دهنده‌ای داشته که معادلات جهانی از جمله مفهوم تروریسم را دچار تغییر و دگرذیسی نمود. ناگفته نماند که بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ آمریکا، علی‌رغم اقدامات جهانی در مقابله و مبارزه با تروریسم، ابعاد تروریسم گسترش و موجب وقوع آن در نقاط مختلف جهان بیشتر با انگیزه‌های مذهبی توسط گروه‌های تروریستی از جمله: در آسیا (عراق، سوریه، افغانستان، پاکستان، فلیپین، ایران)، در اروپا (فرانسه، انگلیس، بلژیک) و در آفریقا (الجزایر و لیبی) شد.

یادداشت‌ها:

1-Terror Blanche

2- Mac Luhan

۳- ردیف یک بند a، سرمایه گذاری برای اعمال تروریستی را منع کرده و آن را سرکوب کنند. ردیف یک بند b، تهیه و جمع‌آوری داوطلبانه وجوه به هر روش چه به طور مستقیم و غیرمستقیم، توسط اتباع خود یا افراد حوزه قلمرو خود را که در نظر دارند از این وجوه برای اعمال تروریستی استفاده کنند، مجرم بدانند.*در این مورد به:

UN Doc .S/RES/1373(2001),28 September2001. See: Scsess.htm/http://www.un.org/Depts/dhl/resgui

4- Jacob Arbenz

5- International Court of justice

۶- ماده یک (۱)، هر فعل متخلفانه بین‌المللی دولت موجب مسئولیت بین‌المللی آن دولت است. ماده دو (۲)، فعل متخلفانه بین‌المللی دولت هنگامی محقق می‌شود که رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل: الف) به موجب حقوق بین‌الملل قابل انتساب به آن دولت باشد؛ ب) نقض تعهد بین‌المللی آن دولت تلقی شود.*در این مورد نک به: ابراهیم گل، مسئولیت بین‌المللی دولت، شهر دانش،

7- Narcotic materials terrorism.

8- David C.Rapoport

9- Walter liqueur

10- J. Baudrillard

11-Isabele Douezabill

۱۲- در این خصوص می‌توان به حملات گروه تروریستی داعش به ساختمان مجلس شورای اسلامی و حرم بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) در تاریخ ۱۷ خرداد ۱۳۹۶ اشاره کرد که در این حادثه تروریستی دردناک ۱۷ نفر از هم وطنان شهید و ۵۲ نفر زخمی شدند که متعاقباً در ۲۸ خرداد ماه مواضع آن‌ها در استان دیرزور مورد هدف حمله موشکی قرار گرفتند. در این مورد نک به حملات تروریستی ۱۳۹۶ در تهران قابل دسترس در سایت: www.wikepidea.com

۱۳- در حملات تروریستی داعش به مکان‌های عمومی شهر پاریس در ۱۳ نوامبر ۲۰۱۵ که منجر به فوت و مجروح شدن ۱۳۰ نفر از شهروندان فرانسوی شد، هم‌چنین یک سال بعد در راستای همین اقدامات تروریستی در شهر نیس ۱۴ ژوئیه ۲۰۱۶ روی داد که در آن با حمله ور شدن یک راننده به داخل مردم حاضر در جشن ۸۶ نفر فوت و ۱۵۰ نفر زخمی شدند. این امر باعث

شد تا دولت فرانسه و کشورهای اروپایی دیدگاه خود را در خصوص حمایت از داعش تغییر و اقداماتی را در مبارزه با آن انجام دهند* در این مورد نک به سایت:

www.Theatlantia.com/amp/Article/523812,20,Aprill,2017.

۱۴- در گزارشی از خبرگزاری کانادا تروریست‌های الجزایری وابسته به سازمان تروریستی القاعده، به نام پسران صحرا به رهبری با شعار عدالت اسلامی به کارخانه و پالایشگاه گاز در صحرای الجزایر شرقی حمله و آنجا را تسخیر کردند که این حمله تروریستی منجر به گرگان گیری ۸۰۰ کارمند و کشته شدن ۴۰ نفر شد.* در این مورد نک به سایت:

<http://www.news.nationalpost.com/2013/9/16>

15- Mark Jorgenser

16- Chomsky

منابع

- آزمایش، سیدعلی (۱۳۸۰)، «نگرشی نو به مفهوم تروریسم بین‌المللی»، *دوفصلنامه پژوهش حقوق و سیاست*، سال سوم، شماره ۴.
- آشوری، حسن (۱۳۸۷)، «تروریسم و سازمان‌های بین‌المللی»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه.
- ابراهیم‌گل، علیرضا (۱۳۸۹)، *مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها*، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چاپ دوم.
- الخنسا، می (۱۳۹۰)، «تروریسم صهیونیستی و مقابله با آن در حقوق بین‌الملل امروز»، *مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی ائتلاف جهانی علیه تروریسم برای صلح عادلانه*، تهران، نشر مجمع جهانی صلح اسلامی، چاپ اول.
- اچ. کاریو، فردریک (۱۳۸۷)، *تروریسم دولتی و ایالات متحده آمریکا*، ترجمه رضا محمودی فقیهی، تهران: نشر دفتر مطالعات بین‌المللی مبارزه با تروریسم دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.
- افخم، راضیه (۱۳۸۸)، «تروریسم در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- بیگی، جمال و خوشیاری حاجی بابا، رزاق (۱۳۹۰)، «قاچاق کالا و تعامل آن با جنایات سازمان‌یافته و تروریسم»، *مجموعه مقالات همایش تخصصی راهبردهای نوین در پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
- پورسعید، فرزاد (۱۳۹۶)، «گذر از «دابق» به «رومیه» چرخش گفتمانی داعش از «خلافت» به «جهاد»»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره ۷۵.
- ، (۱۳۸۸)، «تحول تروریسم در روابط بین‌الملل»، *فصل‌نامه مطالعات راهبردی*،

سال ۱۲، شماره ۴.

-----، (۱۳۸۵)، «تروریسم نوین و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران»، **فصل نامه مطالعات راهبردی**، سال نهم، شماره ۳۶-۳۴.

- پوراسماعیل، علی (۱۳۹۰)، «تیین تطبیقی سیاست منطقه ای ایالات متحده آمریکا و روسیه در خاورمیانه پس از ۱۱ سپتامبر (۲۰۰۸-۲۰۰۱)»، **پایان نامه کارشناسی ارشد**، رشته روابط بین الملل، دانشگاه اصفهان.

- پی‌هایلند، فرانسیس (۱۳۸۳)، **تروریسم ارمنی؛ کتاب‌شناسی تفصیلی تروریسم**، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.

- چاندار، مظفر (۱۳۹۰)، «جنگ جهانی علیه ترور و تهدیدهای نهفته در لوای آن»، **مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی ائتلاف جهانی علیه تروریسم برای صلح عادلانه**، تهران، نشر مجمع جهانی صلح اسلامی، چاپ اول.

- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۶)، **ترمینولوژی حقوق**، تهران: گنج دانش، چاپ هفدهم.

- جلالی، محمود (۱۳۸۴)، «تروریسم از دیدگاه حقوق بین‌الملل با تأکید بر حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱»، **مجله نامه مفید**، جلد ۱، شماره ۵۲.

- جلالی، محمود و حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۶)، «تروریسم موادمخدری و رویکرد پیشگیرانه حقوقی جهانی و جمهوری اسلامی ایران در مقابله با آن»، **فصل نامه مطالعات بین‌المللی تروریسم**، سال اول، شماره اول، بهار.

- حکیمی‌ها، سعید (۱۳۸۴)، «مقایسه تروریسم و جرم سازمان‌یافته»، **مجله مصباح**، سال ۴، شماره ۶۱.

- حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۲)، «تروریسم هسته‌ای و اقدامات جهانی جهت مقابله حقوقی با آن»، **مجموعه مقالات پنجمین همایش مجازی بین‌المللی تحولات جدید ایران و جهان**، قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).

- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۰)، **فرهنگ لغات فارسی**، جلد ۱۵.

- دادفر، آرمان (۱۳۸۴)، «عوامل یا ابعاد تروریسم در خاورمیانه»، **پایان نامه کارشناسی ارشد**، رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

- دردریان، جیمز (۱۳۸۲)، **گفتمان تروریستی: نشانه‌ها، دولت‌ها و نظام‌های خشونت سیاسی جهان**، ترجمه وحید بزرگی، در علیرضا طیب، تاریخ، جامعه‌شناسی، گفتمان، حقوق، تهران: نشر نی.

- درشاوتیز، آلام (۱۳۸۳)، **تروریسم چرا عمل می‌کند؟ کتاب‌شناسی تفصیلی تروریسم**، مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.

- رئیسی، لیلا و حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۶)، «بررسی تروریسم دولتی آمریکا و تأثیر استراتژی آن کشور بر امنیت کشورهای حوزه خلیج فارس و خاورمیانه از منظر حقوق بین‌الملل، در: آمریکا و تروریسم»، **مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی عملکرد دولت آمریکا در غرب آسیا از منظر حقوق بشردوستانه**، زیر نظر دکتر سهراب صلاحی، تهران، انتشارات پژوهاک عدالت، چاپ اول.

- رضایی پیشرباط، صالح (۱۳۷۸)، «نگرشی حقوقی به کنوانسیون معاهده بین‌المللی سرکوب محو بمب‌گذاری‌های تروریستی»، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۲۷.

- رضایی پیشرباط، صالح و همکاران (۱۳۹۱)، «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال عدم همکاری با مراجع بین‌المللی»، **مجموعه مقالات همایش حقوق بین‌الملل در آیین علوم روز**، جهاد دانشگاهی استان آذربایجان غربی.

- رجبی، سهیل (۱۳۹۱)، «واکاوی جایگاه و نقش استراتژیک سوریه در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی (با نیم نگاهی به تحولات اخیر در سوریه)»، پانزده خرداد، دوره سوم، سال دهم، شماره ۹۱.

- سیمبر، رضا (۱۳۸۸)، «تروریسم بین‌المللی، یک‌جانبه‌گرایی و حاکمیت»، **مجموعه مقالات**، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، چاپ اول.

- سیمبر، رضا (۱۳۸۸)، «نظام ناعادلانه جهانی و تروریسم»، **مجموعه مقالات**، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، چاپ اول.

- سلامتی، یعقوب (۱۳۸۷)، **تروریسم و حقوق بین‌الملل**، نشر دانشگاه آزاد اسلامی واحد هشتگرد، چاپ اول.

- سلیمی، صادق (۱۳۸۲)، «جنایت سازمان یافته فراملی در کنوانسیون پالمو و آثار آن»، **مجله حقوقی بین‌المللی**، شماره ۲۹.

- سی.پلیتر، استفان (۱۳۸۳)، **تروریسم؛ کتاب‌شناسی تفصیلی تروریسم**، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ اول.

- سیروس، حسین (۱۳۸۸)، «تروریسم: واشناسی مشکلات تعریفی»، **پژوهش‌نامه مطالعات تروریسم ویژه تروریسم و تحولات بین‌المللی**، نشر دفتر مطالعات بین‌المللی مبارزه با تروریسم، (الف).

- شجره، مسعود (۱۳۹۰)، «دروغ بزرگ: تأثیر اجرا و گزارش‌دهی گزینشی وقایع تروریستی بر انتساب تروریسم به مسلمانان»، **مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی ائتلاف جهانی علیه**

- تروریسم برای صلح عادلانه، تهران، نشر مجمع جهانی صلح اسلامی، چاپ اول.
- شریعت پناهی، محمدجواد (۱۳۸۷)، حقوق کیفری بین‌الملل، تهران: جنگل، چاپ پنجم.
- شریفیان، مرتضی (۱۳۸۵)، «تروریسم تداوم و تغییر»، *مجله زمانه*، سال پنجم، شماره ۵۱.
- طیب، علیرضا (۱۳۸۲)، تروریسم تاریخ جامعه شناسی، گفتمان، تهران: نشرنی، چاپ اول.
- -----، (۱۳۸۰)، «تروریسم در فراز و فرود تاریخ»، *مجله مطالعات راهبردی*، شماره ۲۱، (ب).
- طیبی فر، امیرحسین (۱۳۸۴)، «مبارزه با تأمین مالی تروریسم در اسناد بین‌المللی»، *مجله حقوقی*، شماره ۳۲.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۶)، *تروریسم شناسی*، نشر موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، چاپ اول.
- علیزاده طباطبایی، سیدموسی (۱۳۸۸)، *روند صلح در خاورمیانه، موانع و چالش‌ها*، مجموعه نشست‌های دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران.
- مروی (۱۳۶۵)، «دشواری‌های دستیابی به تعریف عملی تروریسم»، *مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، شماره ۶.
- کشور، محمدعلی (۱۳۸۴)، «تروریسم و حقوق بین‌الملل با تکیه بر مسأله تروریسم در منطقه خاورمیانه»، *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد حقوق بین‌الملل*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- لگوار، والتر (۱۳۸۳)، *تاریخ تروریسم؛ کتابشناسی تفصیلی تروریسم*، تهران: مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.
- لیمن، مایکل و گری، پاتر (۱۳۸۲)، «تروریسم به عنوان جرمی سازمان‌یافته»، ترجمه قاسم زمانی، در علیرضا طیب، *تروریسم: تاریخ، جامعه شناسی، گفتمان، حقوق*، تهران: نشر نی.
- مقدسی فر، محمدرضا (۱۳۸۸)، «تروریسم به منزله جنایات بین‌المللی»، *پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد*، رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه پیام نور مرکز تهران.
- موثقی، حسن (۱۳۸۴)، «بررسی کنوانسیون ضد تروریسم مونترال ۱۹۷۱ (قضیه لاکربی)»، *فصل‌نامه علامه*، شماره ۷.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲)، *حقوق جزای بین‌الملل*، تهران: نشر میزان، چاپ چهارم.
- مطلبی، مسعود و موسوی، سیدمحمدرضا و سالاری، ادريس (۱۳۹۶)، «جایگاه تروریسم در

سیاست و امنیت بین‌المللی»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی تروریسم*، سال اول، شماره اول، بهار.

- نژندی‌منش، هیبت‌اله و مطلبی، مسعود و حیدرقلی‌زاده، جعفر (۱۳۹۶)، «تروریسم جهانی و روندهای امنیتی در خاورمیانه»، *فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس*، سال هفتم، شماره ۲۹، بهار.

- ناجی‌راد، محمدعلی (۱۳۸۵)، «جهانی‌شدن تروریسم و علل همکاری کشورهای جهان علیه آن»، *رساله دکترای تخصصی*، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۶)، «تقریرات درسی جرم‌شناسی و تروریسم»، *دوره دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، دانشگاه پردیس قم.

- یزدانی، عنایت‌الله (۱۳۸۶)، «علل تحول تروریسم در عصر پست مدرن»، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال ۲۱، شماره ۴.

- «حمله تروریستی به نهران»، قابل دسترس در سایت: www.wikepideya.com

- هافمن، استانی (بی‌تا)، «تروریسم و جهانی شدن»، قابل دسترس در سایت: <http://www.Diarunadiar.com>

- هابرماس، یورگن وریدای ژاک، «گفتگو با دو روشنفکر بزرگ درباره مفهوم تروریسم»، روزنامه لوموند، قابل دسترس در سایت: <http://www.iranLiberty.com.nukes/modules.php>

- Canadian was "clear leader" (2013), **among Islamist terrorists who killed 40 workers in Algeria gas plant attack**: report. <http://www.news.national-post.com/2013/9/16>.

- Cassese, Antonio (2001), **Terrorism is also disrupting some crucial Legal categories of International Law**, www. Ejil.org Discussion forum on the Attack on the world Trade center, October.

- Chomsky, Noom (2001) September 11. Wolf publications, Rojiro New York Seven, Storbez Press / open media book.

- Frances Latest Terrorist Attack (2017) [amp/s/:www. Theatlantie.com/amp/Article/523812](http://www.Theatlantie.com/amp/Article/523812), 20, Aprill.

- Hights .Sp. 52. (2002) :<http://www.un.Irg/news/dh/2001/5290.htm>miun daily high.

- Nelson ,Jack (1997) **Pallmeyer**, School of Assassins. MaryKnoll, Orbis Books.

- Stark, Rod (1999), **cyber Terrorism: Rethinking New Technology Department of Defence and Strategic Studies**, 1999.

- Soohoo, Kevin (1997) , Seymour Goodman and Lawrence and Greenberg , information Technology and the Terrorist. Threat, Survival 28/3(Autumn). [http://206.3.178.10/terror/focus/16-focus – a.html](http://206.3.178.10/terror/focus/16-focus-a.html),1998.

- UN Doc .S/RES/1373 (2001), 28 September2001. See: Scsess .htm/<http://www.un.org/Depts/dhl/resgui>.

۱۲۶
دوفصلنامه مطالعات
حقوق بشر اسلامی

سال ششم، شماره دوازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۶

Received Date: 13/02/2017

Accepted Date: 13/07/2017

Investigating Of Terrorism Conceptual Evolutions Metamorphism In International Law

Jafar Heidar Gholizadeh ^{1*}

Jamal Beigi ²

Masoud Motallebi ³

Abstract

Terrorism is not a new and modern phenomenon, but is one of the most complex issues which have been in various kinds since the emersion of governments and has had many victims. But during the years this phenomenon with the terms of international system, have been some evolutions in the shape and methods of implementations. Somehow this phenomenon from the beginning, before the 2nd worldy war and till the earlier of 20th century, mostly had been included in killing of the opponents, but during the time, they tended to common violence and harsh by using of different weapons to the varieties of silence and private weapons but more frightening with the high influence of spiritual and mental effects, and since the earlier of the 90s it got into the conceptual evolution which called as a ``metamorphism terrorism``. This evolution was mainly because of developed global technology and improving of information and increasing of fly distances, private global economics, developing and creating of organized international networks and dimensions of using of figurative systems and computers. This paper is investigating and studying of how terrorism evolu-

1. Ph.D. student of Public International Law, Isfahan Islamic Azad University, Khorasgan, Isfahan, Iran. Email: law2013j.h@gamil.com.

2. Associate professor of criminal law and criminology, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

3. Assistant Professor of Political Science, Islamic Azad University, Azad Shahr, Iran.

tion concept in three dimensions: uncontrollable terrorism, organized terrorism and globalization terrorism in international law and is going to affirm this hypothesis which its last concept is passing from 20th century to 21st century, from international terrorism to global metamorphism terrorism and its cause is a wide metamorphism in expansion of technology and globalization terrorism. The research method of this paper is attributive study and content analysis.

Keywords: Terrorism, Governmental terrorism, Organized Terrorism, Global Terrorism, International Law.

